THE MARVELLOUS UNIVERSE OF CHILDHOOD IN TRANSYLVANIA

Ioana Cecilia Botar
PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: The article focuses on a presentation of the relation child-childhood and of the marvellous universe of childhood in Transylvania. The childhood is the period when he/she devolps and descovers the world through fairytales. Every society has it's particularities that influence children's universe. The more society changes, the more the children has to become adaptable. The fairytales, the games and the storytelling ritual is part of the children's world.

Keywords: childhood universe, society influence, playing activity, storytelling ritual, adaptability

Preambul

George Călinescu descrie copilul ca un curios prin lume şi un nerăbdător să se orienteze în ea. Nu este uşor de scris literatură pentru copii având în vedere caracterul formativ care o defineşte, aceasta trebuie să atragă prin plăcerea şi mirajul în care copilul intră. Copilăria este cea mai îndrăgită etapă a vieţii pe care este imposibil să o uităm. Din punctul nostru de vedere, acesta este momentul în care totul este trăit la intensitate maximă, fără griji, responsabilităţi sau probleme. Perioadă în care jocul este singura activitate, în care îţi faci prieteni, în care imaginaţia zburdă, totul este desenat în culori vii şi acolo unde omul raţional vede pericol, copilul este curios să vadă ce este, în copilărie nimeni nu se gândeşte: *Oare ce mi se întâmplă?*, ci pur şi simplu porneşte cu un avânt specific vârstei. Copilăria este influenţată de condiţiile de mediu, iar copilul, fiinţă duală, este parte integrantă a evoluţiei firești umane şi a evoluţiei culturale ; toate acestea sunt elementele din puzzel-ul mirific al copilăriei.

În acest articol ne-am propus să analizăm într-un mod eficient relaţia dintre două elemente-cheie ale mirajului copilăriei: copilul, pe de-o parte, şi literatura specifică vârstei, pe de altă parte. Copilăria poate fi identificată şi prin desenele pe care aceştia le realizează, prin ele putem observa bucuria din familie sau imaginaţia viitorului: „...una dintre tematicile de predilecţie a desenatorilor copii este şi aceea a viitorului. A viitorului pe care ei nu-l simt îndepărtat, e undeva după fereastra de cristal a copilăriei...O risipă de fantezie şi culori ce aglutinează gânduri şi sentimente, trăiri şi vise, de-a lungul marelui maraton [al copilăriei], la capătul căruia finişul îi duce pe copii direct în adolescenţă."[1]

Pentru copil, aproape orice activitate este joc, prin joc el reuseşte să desluşească conduitele superioare: „La copil...jocul este munca, este binele, este datoria, este idealul vieţii. Jocul este singura atmosferă în care fiinţa sa psihologică poate să respire şi, în consecinţă, poate să acţioneze."[2] Copilul se dezvoltă prin joc cu obiecte şi prin jocul cu cărţile, care îl ajută să îşi dezvolte şi să îşi coordoneze fiinţa dându-i vigoare; lumea jocului devine astfel o anticipare a lumii *preocupărilor serioase*: „Prin intermediul jocului copilul dobândeşte mai întâi acea

[1] Iuliu Raţiu, O istorie a literaturii pentru copii şi adolescenţi, Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2003, p. 11;
[2] Jean Chateau, *Copilul şi jocul*, Editura Didactică şi Pedagogică, traducere de Dan Răuţu, Paris, 1976, p. 8;

BDD-A23265 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:47 UTC)

autonomie, acea personalitate şi chiar acele scheme practice pe care le va necesita activitatea lui de adult."[3]

Relaţia copil-copilărie

Luminiţa Dumănescu stabileşte o legătură strânsă între *copil* şi *copilărie,* istoria copilăriei a început odată cu îndreptarea atenţiei societăţii asupra acestora ca o îngrijorare a adulţilor asupra *semenilor* lor mai mici şi privitor la copilăria în spaţiul românesc aceasta afirmă: „Istoria copilăriei, rămasă încă, în mod cu totul nejustificat, undeva în lada de zestre a acestui popor, ascunsă în spatele vălurilor îmbătrânite de vreme, aşteaptă încă o anume curiozitate ştiinţifică..."[4] . Interesant este faptul că acest miraj este transformat în timp într-o sintagmă specifică basmului *a fost odată*, aşadar putem spune că pentru fiecare adult, copilăria lui este practic un basm. Fiecare copil îşi trăieşte basmul propriu în funcţie de mediul în care copilăreşte şi de cunoscuţii (familia, prietenii) i le oferă. Deşi copilul şi copilăria lui nu au fost dintotdeauna un subiect de discuţie, în perioada modernă a început să se acordă o atenţie deosebită acestuia, mai ales datorită lumii moderne şi plină de tentaţii în care trăim. Ştim cu toţii că familia şi locul natal constituie primul bagaj de experienţă a unui copil, universul copilăriei, acest tărâm mirific la care te întorci cu drag şi ca adult. Copilăria nu a fost recunoscută dintotdeauna, Iuliu Raţiu confirmă acest lucru: „Chiar dacă timpurile s-au schimbat, de-abia acum recunoaştem copilăria fără să o sacralizăm..."[5] copilăria este specifică jocului, îndeletniciri plăcute, la care nici noi, adulţii, de multe ori nu renunţăm complet: „Primele progrese ale copilăriei se fac mai toate deodată. Copilul învaţă să vorbească, să mănânce, să umble cam în acelaşi timp. Aceasta este, propriu vorbind, prima epocă a vieţii..."[6]

De ce este interesant de prezentat universul copilăriei? Perspectiva este una cât se poate de realistă, deoarece privind la copii şi la copilăria lor, putem să spunem multe despre o societate, fiecare cultură are anumite particularităţi în funcţie de dezvoltarea religioasă, economică, socială etc, iar condiţiile sociale, economice şi ecologice joacă un rol aparte în modelarea societăţii raportându-se la copil şi la copilăria sa. Spre exemplu, copii din India au o copilărie mai grea, diferită faţă de o ţară civilizată din Europa, în timp ce un copil din India descoperă pe maidan diferite jocuri cu obiecte din natură, unul din Europa descoperă lego-uri. Copilăria este o vârstă extrem de importantă, este asociată cu puritatea, naivitatea, este totuşi poarta spre viaţă, iar modul în care copii şi-o petrec îi influenţează foarte mult evoluţia lui viitoare ca membru al comunităţii de care aparţine:

„În general, copilăria este văzută fie ca un stagiu biologic a dezvoltării copilului, fie ca o idee sau o născocire modernă. Teoriile copilăriei studiază ceea ce este copilul, natura copilăriei, scopul sau funcţia acesteia şi modul în care copilul sau copilăria lui sunt privite în societate."[7]

Copilul odată intrat în sfera literaturii, în speţă a basmelor, nici nu mai vrea să iasă din ea, universul imaginar îi dă aripi, frâu liber imaginaţiei care poate continua şi după ce povestea se termină, deoarece de multe ori, aceştia transpun numele din basm în realitatea lor prin diferite corelaţii: bunica poate fi zâna cea bună, părinţii pot fi regele şi regina, jucăria favorită poate fi un

[3] Jean Chateau, *op.cit*, p. 23;
[4] Luminiţa Dumănescu *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni (1857-1910)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2006, p. 62;
[5] Iuliu Raţiu, *op. cit.*, p. 13;
[6] Jean Jacques Roussea, *Emil sau despre educaţie,* traducere de Gheorghe Adamescu, Ediţia a-V-a, din publicaţiunile Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1924, p. 154;
[7] Childhood is generally considered to be either a natural biological stage of development or a modern idea or invention. Theories of childhood are concerned with what a child is, the nature of childhood, the purpose or function of childhood, and how the notion of the child or childhood is used in society. (traducerea noastră)
Paula S. Fass, *Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society,* volume 3, Thomson-Gale, USA, 2004, p. 818;

BDD-A23265 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:47 UTC)

element miraculos din poveste: „Miraculosul din basm capătă cu timpul, un rol specific, devine o cale importantă de asimilare a realităţii..."[8]

De ce există copilăria? Teoretic, aceasta este o caracteristică a evoluţiei de la copil spre maturitate pentru a asigura supravieţuirea şi dezvoltarea speciei umane ca un indicator a evoluţiei societăţii spre civilizaţie şi modernism şi, practic, copilăria există pentru a armoniza sufletul copilului prin joc, prin activităţi interactive realizate, fie în familie, fie în mediul social. Copiii din jurul nostru reintroduc copilăria de altădată în viaţa cotidiană a maturilor, Paula Fass ne prezintă turnura pe care o ia *copilăria* odată cu schimbarea societăţii democratice influenţată de schimbările sociale, tehnologice şi culturale:

„Această poziţie stabileşte unele dovezi empirice prin care copilăria, care aparent este văzută în societate ca o perioadă a libertăţii şi inocenţei, a fost pentru majoritatea copiilor o perioadă de opresiune şi abuz...comportamentul părintelui faţă de copil a evoluat în timp de la unul abuziv şi crud către un comportament grijuliu şi afectiv. "[9]

Este important să surprindem universul copilăriei la nivel general, deoarece copilăria depinde de factorul socio-economic al familiei, un copil care se dezvoltă într-o familie cu potenţial finaciar, va avea posibilitate mai largă de informare, de cultivare, în schimb un copil dintr-o familie mai săracă va putea mai greu să acceadă spre o informare, cultivare datorită factorilor economici care îi determină de cele mai multe ori să lucreze pentru a face bani şi a se întreţine. Copilăria a intrat în atenţia adulţilor în urmă cu un secol, oamenii de pe scena politică şi culturală au început să lupte împotriva exploatării copiilor de către adulţi, scene prezentate şi în operele din perioada victoriană; Charles Dickens este unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai descrierii umane, zugăvind imaginea copilului în romane precum *Oliver Twist, David Copperfield* şi *Marile speranţe*, în care copii din clasa muncitoare erau exploataţi, munceau în industrie, iar cei din clasa superioară erau îndreptaţi spre o educaţie aleasă. Dickens însuşi a trăit un astfel de moment traumatic în copilărie în momentul în care tatăl lui, împreună cu ceilalţi copii au fost duşi la închisoare, Charles a rămas singur în lume să muncească; de aici putem trage o simplă concluzie, aceea că traumatismele din copilărie, dacă nu sunt *vindecate* sunt adâncite în maturitate, iar în cele trei opere, autorul explică trauma copilăriei lui, dar sub identitatea unui personaj.

Din perspectiva cultuală a copilăriei, aceasta este unică şi specifică fiecărei societăţii în parte, însă la nivel general aceasta va fi întotdeauna asociată cu lumea fantastică care clădeşte experienţa copilului pe anumite aşteptări:

„Prin intermediul imaginaţiei, al ficţiunii artistice, opera literară transmite cunoştinţe din cele mai variate, pune la dispoziţia cititorilor valori ale culturii materialelor şi spirituale ale colectivităţii care a inspirat-o, contribuind la formarea şi lărgirea orizontului cognitiv al acestora."[10]

Copilăria în Transilvania

În perioada medievală în Europa, dar şi în timpurile moderne, copilăria era o condiţie prielnică pentru dezvoltarea în natură şi prin creaţii artistice precum cântece, poveşti, basme,

[8] Iuliu Raţiu, *op.cit.*, p.36;
[9] "This position establishes from empirical evidence that childhood, while seemingly held by society to be a time of freedom and innocence, has been for the majority of children a time of oppression and abuse. DeMause has argued that the parental response to the infant or child has evolved over time from one which was generally abusive and cruel to one which became nurturing and affectionate. Such a development, according to this theory, not only reflected social, technological, and cultural change but indeed generated those changes." (traducerea noastră)
Paula S. Fass, *op.cit.*, p. 821;
[10] Lidia Ţugulan, Maria Toma, *Literatura pentru copii*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1980, p. 10;

BDD-A23265 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:47 UTC)

ritualuri etc. În teritoriul românesc, copilăria este văzută ca raportul copil-părinţi, copil-şcoală, copii-copii, în principal, totul se rezumă la atitudinea dintre adult şi copil. În Transilvania, acum un secol, copii reprezentau un sfert din populaţie, însă din cauza condiţiilor precare de mediu şi din lipsa de medicamente, mortalitatea era foarte mare. Însă, dacă reuşeau să treacă de prima copilărie, universul copilăriei începea să se contureze în mod diferit de la oraş la sat, spre exemplu, pentru cei de la sat jocul se rezuma în mare parte la dezvoltarea abilităţilor agricole, creşterea animalelor şi îndeletniciri care să îi pregătească pe când vor fi maturi şi îşi vor forma familiile lor. Majoritatea jucăriilor acestora erau făcute din lemn, ustensile pe care adulţii le folosesc în agricultură, dar în miniatură: sapă, coasă de jucărie, războaie, pătuţuri de legănat copii din lemn.[11] Copii de la oraş îşi petreceau timpul mai mult într-un mediu restrâns, în casă sau în parc, dar sub supravegherea adultului; aceştia aveau jucării mai numeroase decât cei de la sat, însă în mare parte din aceştia îşi petreceau, ca şi în zilele noastre, vacanţa de vară la ţară, la bunici. Aceştia îşi creau şi singuri jucării, din tulei de porumb pictat şi decorat cu aţă sau din diferite materiale din casă. Copilăria a devenit mai frumoasă odată cu apariţia primelor magazine de jucării care au apărut destul de târziu, conform cercetătoarei din Cluj, Luminiţa Dumănescu, unul dintre primele magazine de acest gen a apărut la Arad, la începutul secolului al XX-lea. Lumea copiilor din această regiune a fost înveselită de apariţia unor jucării precum balerine, clovni, păpuşi; după cum putem observa perspectiva copilăriei era influenţată de evoluţia economică a vremii, a apărut chiar şi un atelier de jucării la Szeghed care ajungeau la copii marilor familii din Transilvania.

„Dacă în cazul lumii rurale preocuparea pentru jocul de echipă este dominantă, datorită gradului ridicat de socializare, în cazul oraşelor, în special printre elite, vom descoperi o gamă mai largă de preocupări din care nu lipsesc excursiile, vizitele la diferitele locaţii în cele mai diverse situaţii, preocupările artistice.”[12]

Mai mult, la oraş copii aveau posibilitatea să intre în posesia unor cărţi destinate lor, însă cererea era aşa de mare că cei care le vindeau nu puteau face faţă; cercetătoarea din Cluj, Luminiţa Dumănescu a afirmat că în a doua parte a secolului al XIX-lea, Astra a început un program de dezvoltare cultural a literaturii pentru copii, au început a tipări broşuri cu poveşti pentru copii din colecţia Biblioteca Poporală. Erau promovate cărţi din vechiul Regat în biblioteci din Blaj şi din Deva. Aceasta a găsit, de asemenea, şi un jurnal a unui preot din Apuseni din vremea când era la Blaj, în care mărturiseşte febra cărţilor, cum oamenii se băteau pentru cărţi din bibliotecă. „Elitele bucureştene ...nu se compromiteau cu jucării şi jocuri artizanale; din contră, băieţii marilor familii sunt primii care primesc mingi de gumă elastice, înlocuindu-le astfel pe cele din cârpe, după cum şi fetiţele au, pe lângă tradiţionalele păpuşi de cârpă, altele cu cap de porţelan sau păpuşi „masculine” cu joben şi mustaţă...menit să le obişnuiască de mici cu ceea ce vor avea când vor creşte.”[13]

În mod normal, rolul jucăriilor în viaţa copiilor este acela de a-i pregăti pe copii pentru viitor, ei foloseau obiecte sau jucării care le regăseau ulterior în viaţa cotidiană de adult. Luminiţa Dumănescu afirmă că trecerea de la familia medievală la cea modernă a fost influenţată de dezvoltarea funcţiei educative a familiei şi a şcolii. Încă din anul 1896, au existat în unele oraşe grădiniţe în care se ofereau copiilor îngrijiri şi instrucţie de bază prin blândeţe, în mediul rural au apărut grădiniţele abia în 1910. Iniţal, această decizie de a instituţionaliza educaţia a fost respinsă de către părinţii din mediul rural, aceştia considerau că şcoala le fură copii şi îi îndepărtează de la

[11] **Luminiţa Dumănescu, *op.cit.*, p. 57;**
[12] *Ibidem*, p. 164;
[13] *Ibidem*, p. 65;

BDD-A23265 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:47 UTC)

muncile agricole. Totuşi, copii din familiile cu o educaţie peste medie erau susţinuţi să se educe, se constată o diferenţiere în funcţie de statutul lor social, de asemenea şi copilăria este influenţată de statutul social a familiei. Copii săraci erau marginalizaţi de către copii bogaţi, iar cei bogaţi aveau alte perspective, dacă cei săraci erau îndreptaţi către agricultura de familie, cei bogaţi erau încurajaţi să urmeze meserii importante în societate, doctori, avocaţi etc. Statutul social al familiei şi, implicit, a copilului are pondere mare în evoluţia copilăriei acestuia şi acest aspect îl putem observa cu toţii, copii din mediile sărace suferă de un complex de inferioritate faţă de cei din mediul bogat la fel şi posibilităţiile de a avea o copilărie înconjurată de cărţi şi o educaţie aleasă se rezumă de ceke mai multe ori într-o pondere mare la posibilităţiile financiare a familiei; bineînţeles există şi excepţii, şi copii din medii mai sărace pot să aibă o copilărie armonioasă, însă din păcate multe din familiile sărace au şi vicii care influenţează într-un mod negativ copilul şi copilăria sa. O copilărie traumatizantă sau nemulţumitoare atrage după sine uneori probleme de ordin psihologic, dar şi educativ, copii şi copilăria lor este afectată de un impact psihologic negativ, iar reuşita şcolară depinde de acest aspect. Copilăria, ca perioadă în viaţa copilului, este trăită diferit în raport cu statutul lor social şi psihologic.

De ce este importantă copilăria? De ce nu putem fi direct adulţi? Copii îşi doresc să se maturizeze foarte repede, dar odată ajunşi adulţi trăiesc cu noastalgie amintirea copilăriei nutriind o dorinţă de a putea să mai fie o dată copii. Rousseau ne oferă răspunsul la cele două întrebări:

„Acest om-copil ar fi un imbecil desăvârşit, un automat, o statuă nemişcată şi aproape fără simţire. N'ar vedea nimic, n'ar cunoaşte pe nimeni, n'ar şti să-şi întoarcă ochii spre ceea ce are nevoie să vază. Nu numai că n'ar avea cunoştinţă de obiectele de afară, dar n'ar şti să le rapoarte la organul simţului care trebue să i le facă cunoscute; n'ar fi colori în ochii lui, n'ar fi sunete în urechile lui...[14]

Evoluţia copilăriei şi farmecul acestuia este dată de energia şi buna dispoziţie a copilului, neavând grija prezentului şi a viitorului, acesta este implicat activ în jocul zilnic şi se bucură deplin de viaţă, însă odată ajuns spre maturitatea copilăriei, a dobândit raţiunea vîrstei şi capacitatea de a merge mai departe. La începutul secolului al XVIII+lea, termenul de *copil* era asociat prieteniei, afecţiunii, erau folosite expresiile *copilaş* sau *copil tânăr*, de aici au apărut o serie de proverbe dedicate copiilor: *Copii mici, griji mici; copii mari, griji mari;Babă frumoasă şi copil cuminte nu există; Cununa căsătoriei este copilul; Dacă vrei să afli adevărul, întreabă un copil; E om bătrân şi cu minte de copil; Nevoia învaţă pe om şi nuiaua pe copil,* dar şi expresii, precum: *a dat în mintea copiilor, a fi în mintea copiilor, a avea suflet de copil, drac de copil etc.*

Ritualul povestirii este parte integrantă în jocul copilăriei, aceasta este continuarea activităţiilor ludice pe care copilul le face, de exemplu, copilul ia iniţial o carte să o răsfioască prima dată într-un joc, să vadă ce e acolo. Jocul este principala activitate pe care copilul o are până „începe să conştientizeze prezenţa şi importanţa în lumea în care s-a născut jocul..."[15] Luminiţa Dumănescu admite faptul că în familiile transilvănene a existat o promovare a poveştilor în rândul copiilor în special iarna când li se umplea timpul celor mici. Dragostea pentru carte deschide în copilărie noi orizonturi pătrunzând în substratul textual prin parcurgerea traseului iniţiatic care te duce spre viitor. În concluzie, copilăria este una dintre tainele minunate ale vieţii, „este o lume de miracole şi de uimire a creaţiei scăldate în lumină, ieşind din întuneric, nespus de nouă şi proaspătă şi uluitoare."(Eugen Ionescu) Pentru a delimita acest miraj, în

[14] Jean Jacques Roussea, *Emil sau despre educaţie,* traducere de Gheorghe Adamescu, Ediţia a-V-a, din publicaţiunile Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1924, p. 131;
[15] Luminiţa Dumănescu *op.cit.*, p. 162;

BDD-A23265 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:47 UTC)

continuare ne vom axa pe prezentarea câtorva aspecte legate de literatura pentru copii ca o delimitare punctuală a relaţiei copilărie-carte

Dincolo de construcţia socială a imaginii copilului şi a copilăriei, aceasta reprezintă o etapă importantă în viaţa viitorului adult care are drept scop pregătirea pentru rolul de adult în societate.Un copil citind a devenit în prezent o raritate, majoritatea sunt profund interesaţi de calculator, telefon, televizor, în loc să se *cufunde* în universul literar, se cufundă în universul tehnologic care îi fură mintea şi timpul. Din păcate, cartea ce a fost odinioară o bogată sursă de informaţie, devenim pentru tânăra generaţie un ilustru pachet de file care vorbeşte de trecut. Va exista un timp de revenire la cultură, în care cartea îşi va relua rolul de iniţiator care duce copilul spre tărâmul libertăţii.

BIBLIOGRAFIE:

1. CHATEAU, Jean, *Copilul şi jocul*, Editura Didactică şi Pedagogică, traducere de Dan Răuţu, Paris, 1976, p. 4-20;
2. DUMĂNESCU, Luminiţa *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni (1857-1910)*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2006, p. 50-70;
3. FASS, Paula S., *Encyclopedia of Children and Childhood in History and Society,* volume 3, Thomson-Gale, USA, 2004, p. 800-825;
4. HUNT, Peter, *Criticism, theory and children's literature,* Cambridge, Blackwell Inc., 1991, p.50-65;
5. RAŢIU, Iuliu, O istorie a literaturii pentru copii şi adolescenţi, Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2003;
6. ROSENAU, Pauline Marie, *Postmodernism and the Social Sciences, insights, inroads, and intrusions.* Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1992, p.30-45;
7. ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil sau despre educaţie,* traducere de Gheorghe Adamescu, Ediţia a-V-a, din publicaţiunile Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1924, p. 145-154;
8. ŢUGULAN Lidia, TOMA, Maria, *Literatura pentru copii,* Editura Didactiă şi Pedagogică, Bucureşti, 1980, p. 2-20;
9. ZIPES, Jack, *From enchanted forest to the modern world. The Brothers Grimm.* Palgrave Macmillan, New York, 2002, p. 200-215;

BDD-A23265 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:47 UTC)